

Веселин Методиев: Градските хора винаги надскачат котловините

Веселин Методиев е историк, почетен професор на Нов български университет, член на Настоятелството на НБУ от 2000 г. и негов председател от юни 2021 г. До 1992 г. работи в Главно управление на архивите. Заместник-ректор на НБУ през 1994 г. Народен представител в четири парламента – XXXVII, XXXVIII, XL и XLI. Вицепремиер и министър на образованието и науката между 1997 и 1999 г. в правителството на Обединените демократични сили. През 2004 г. е сред основателите на партията Демократи за силна България (ДСБ) и става неин заместник-председател. Автор на книгите „Българските държавни институции. 1879–1986“ (в съавторство, 1987), „Министерският съвет в България. Началото 1879–1886“ (1999), „Българските конституции и конституционни проекти“ (в съавторство, 2003), „Дневници на учредителното събрание от 1879 г.“ (2004), „Конституционният дебят в българския парламент през XIX век“ (2016). За книгата си „Един много добър човек. Константин Стоилов и политическата добродетел“ е отличен с наградата „Христо Г. Данов“ в категория „Хуманитаристика“ през 2019 г. В края на миналата година излезе „Книга за модерните българи. Среци с автори на „Златороз“, която за кратко време се превърна в интелектуален бестселър. Говорим с него на 5 април 2022 г.

Ще започна отзад напред – от пазарния успех на най-новата Ви книга. От месец или два „Книга за модерните българи“ стои в класациите на най-продаваните издания в няколко книжарници и книжарски вериги. Може да бъде определена като интелектуален бестселър. Имате ли някакво обяснение за това, което е извън обяснението на магията? Как се случва така, че книга, която по дефиниция не би трябвало да бъде атрактивна и пазарна, възбужда толкова голям читателски интерес и постига търговски успех?

Аз бих могъл да дам своята версия за магията... Но това, което е отвъд магията, се намира в един опит отпреди няколко години, когато реших да напиша биография, без да се придържам към правилата на правене на научен текст в българската историография. Защото там има правила, зададени още от патриарха Васил Златарски, които после са укрепени в следващото време, фокусирани върху следната методология: документи, преразказ, хронологична конструкция, извод. Горедолу това е. Всичко беше подчинено на идеята да се изследват, включително и през човешки биографии, някакви събития и процеси. Аз отмахнах тази матрица и реших да напиша биография на един изключително почтен човек и мощен европейски политик – д-р Константин Стоилов. Започнах с това, което е казал за него политическият му противник Петко Каравелов, когато са го изпращали: че е един много добър човек. Сега реших да продължа този тип разказ, но за друга ситуация, за други хора, за друго време и с други обществени акценти. Прочетох текстовете от авторите на „Златороз“, които представляват политически и социални есета, т.е. изказват мнение върху някакви проблеми, които ги вълнуват: какви сме ние, кои сме ние, защо сме такива, какво се случи, какво ни се случи, как можем да отидем по-напред, как можем да преодолеем катастрофата от 1919-а и т.н. Всичко това реших, че ще го разкажа по подобен начин. Всеки от тези текстове носи оригиналното заглавие на есето от „Златороз“ и фактически представя тезата на своя автор, но и моята среща с тази теза, като аз я актуализирам във времето.

В книгата си за Константин Стоилов Вие изграждате исторически портрет на един човек и политик, а в „Книга за модерните българи“ върху текстовете на автори от „Златороз“ изграждате портрети на текстовете. През златорозките текстове представяте ваши размишления. В първия случай имаме като че ли биография, постигната чрез методите на историческата и политическата антропология. Във втория случай по-скоро разпознавам историческа критика на идеите от междувоенната време на XX век, концентрирани в едно списание като „Златороз“. Ефектът обаче е отново антропологически. Пишете за текстове, но пак се говори за хора – хората, които са ги написали, които са ги живели и чели тези текстове и съвременните хора, които ги препрочитат, преосмислят и живеят отново.

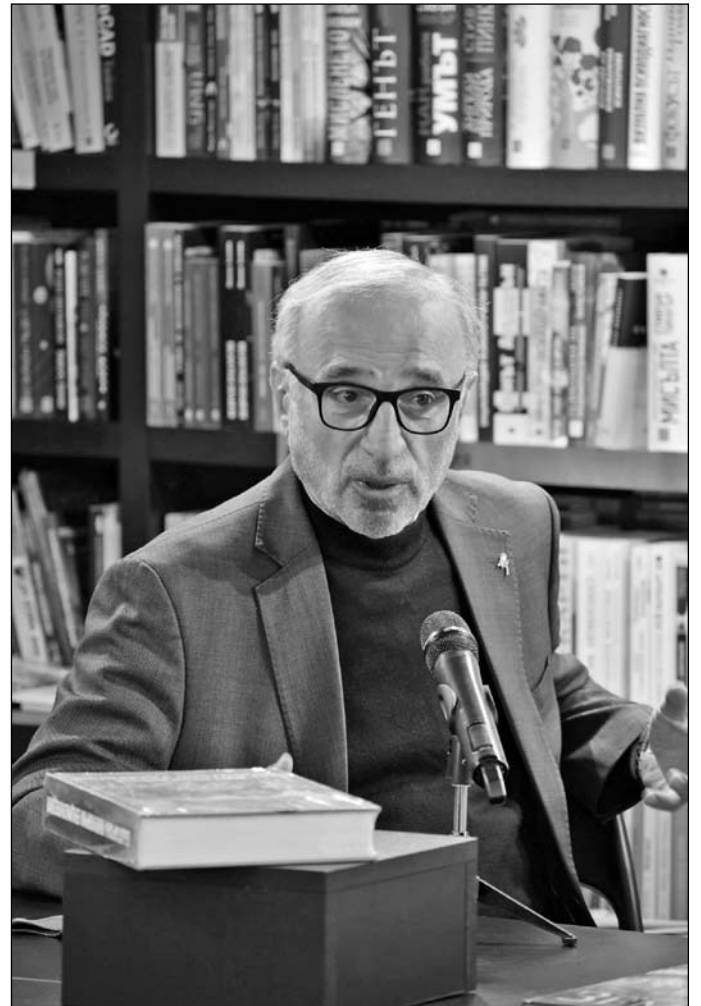
Да, но с една малка уговорка. Цялата ми книга „Един много добър човек“ е изградена основно около две съкровищници, пълни с думи на Константин Стоилов: едната е неговият дневник, а другата – неговите речи. Сега „Книга за модерните българи“ се надгражда отново върху съкровищница, която представляват самите текстове на хората от „Златороз“. Това е образът

на българската интелигенция. Поотделно те са силни фигури, но заедно създават обща представа – от какво се е вълнувала българската интелигенция. Защото „Златороз“ е представително издание, то е най-четеното списание тогава. И наследството му, макар и укрито през времето на тоталитарната държава, съществува. Тогава имало ли е интелигенция? А тя от какво се е вълнувала? Доколко е била скрита във вълненията си? Доколко се е чувствала свързана с предходната? Това са гигантски въпроси. И тук-там аз намирам начини да вляза в тези теми, за да кажа, че всичко това се изсипа и след 1990 г., т.е. хората не познават авторите на тези текстове, не познават техните идеи, но в момента се вълнуват от същите неща и това не е някакво повторение и загубено време, просто е човешко нещо. Европа си е Европа. Тя е превъзможна някакви неща. Връщала се е обратно към някои проблеми. Решавала е едни задачи, други – не и т.н. И всичко това е част от този разговор. Казано най-просто, всеки от нас има нужда да се сроди с хора преди себе си. Да се сроди не в смисъла на семейство, на майка, татко, баба, дядо, а да се сроди на определен социален етаж, на свое социално място. И там – при „Златороз“ – аз видях моите хора. Четейки, аз разбрах откъде идвам.

Със сигурност част от авторите се учудват, че един историк като Вас чете толкова активно списание „Златороз“, което в колективното читателско съзнание си остава тъкмо литературно списание. Интересува ме следния исторически ефект. Как да го кажа най-кратко?... По времето на комунистическия режим някои хора са събирали и пазили течението на „Златороз“. Не отделна книжка, а цялото течение от 1920 до 1943 г. Те притежават и имат пред очите си наследството и историческата темпоралност в развитието на „Златороз“. Докато Вие се появявате 70 години по-късно и изведнъж попадате на това издание – почти като археолог. Какво точно се случва при такова откритие? Може ли да се опише този особен вид археологическо чудо?

Тук професионалният ми отговор е на въпроса „що е исторически извор“. Има една илюзия, че историческият извор е само документ, изграден от дипломатите, полититиците или военните; че исторически извори са документите, представящи военни действия или това са архивите на комунистическата партия в тоталитарните държави и техните репресивни органи и т.н. Или полицейските архиви преди тоталитарната държава, или пък архивите на ЦРУ, на КГБ или Бог знае на кого. За мен историческите извори са текстове, които ти дават шанс да влезеш в миналото време, в съответната епоха. Влизането в документа на времето може да бъде лесно и да те подведе. Защото можеш да влезеш във времето през вестника, където има конюнктура, злоба на деня, съзнателна лъжа, за да се угоди на някого и пр. Пак си вътре във времето, но в какво време? Докато влизането в идеите на една епоха дава шанс да кажеш дефинитивно: ето интелигентската среда. Тази интелигентска среда има рамка. Рамката е изкована от тези въпроси. С други думи, аз започнах да чета текстовете от „Златороз“ като исторически извори. Не съм ги чел и не мога да ги прочета, оценявайки тяхната публицитична стойност, защото не мога да се произнеса по този въпрос. Нямам инструмент, с който да мога да се произнасям, нямам методика, през която да вляза, но мога да вляза през моите знания за историческите извори. И влизайки, започнах да напасвам неща, които съвпадаха с неща, които аз мисля за своето време. Под „своето време“ разбирам годините, в които съм живял, т.е. последните 50-60 години. И понеже между тези 50-60 години и онези има съвсем кратко време, в известна степен аз съм част от хората, които пишат в „Златороз“.

За мен това са действени размишления. „Книга за модерните българи“ възвръща удоволствието да се размишлява върху чужди текстове. Това е много особен тип херменевтична практика, която е поизгубила традицията си в българската хуманитаристика. На места обаче поразяват резките приближения към съвременността. Някъде директно заявявате: това е както сега. Или: това ни показва как тогава нещата са били по-различни. Но никога не прекрачвате границата – да преминете към една дидактичност или назидателност спрямо днес. Мярата е утвърдена. Книгата е актуална, без да бъде публицитична. Все пак цялата работа е малко браконьерска. Защото аз, макар и от полето на историографията, бърникам в литературознанието, във философията, в социологията и пр. Но онова, което ме е събрало да не пресичам определени професионални граници, е фундаменталното ми убеждение, че добрите хора се срещат винаги с еднотипни проблеми. Те са устроени така. И когато някой от тях се е притеснявал какво се случва, изразявали са своето

Веселин Методиев

безпокойство. Когато сега ги чета, разбирам, че това се прави добронамерено. Няма ехидност, няма ирония и сарказъм, която не ти е по силите, каквато има днес. Мнозина смятат, че са иронични. Те са прости хора. Иронията е привилегия на много даровития човек. И тъй като даровитият простак е някакъв отклоняващ елемент на цялата тази структура, аз съм се утвърждал да не вляза вътре в това поле, което авторите на „Златороз“ са осмивали. Те са го разбирали чудесно. Днес ни е малко по-трудно. Аз мисля, че има една свобода на XIX век. Стефан Цвайг я описва в „Светът от вчера“. Тя е нахлула между световните войни. Нахлула е с трагедията от Първата световна война, с усещането, че сякаш се злоупотребява с тази свобода. Има страшни европейски драми, които произтичат от безумията на победителите. Те осъждат Европа на голяма трагедия, т.е. на Втора световна война. И това също е българско. Ние сме част от този голям процес. Тези момчета и мъже са го усещали. Не са го описали пряко, но непрекъснато се движат между границите на приличното и доброто, от една страна, и лошото, от друга. Това ме въодушеви. Развах се, че го чета. Защото в своето време и аз се боря с такива неща около себе си. Разбира се, днес част от тези битки са затворени, приключени. Но много неща, с които съм се сблъсквал в политиката, сега можех да изговоря. И то да ги изговоря при тази среща с авторите на „Златороз“. Така нещата си отидоха по местата.

Някои пишат спомени за тези свои битки...

Не е нужно да пиша спомени. Защо да пиша спомени? Ами ето ги тези засичания, тези среци. Те имат смисъл. Когато преди 25 години ми взеха първото интервю за вестник „Култура“ като бъдещ вицепремиер и министър, ме попитаха как се усещам, заставайки толкова високо и аз им казах: „Усещането за мен и днес е същото – за трансмисия между баща ми и сина ми“. Татко почина, светла му памет, синът ми порасна, но тази трансмисионна функция между предишните и следващите почти прерасна в усещане за това какво ми е задължението днес. Същото е – да съм трансмисия. Защото хората сме такива – блазим се: „О, аз съм едн-какъв си“. Никакъв не съм. Аз съм просто един от тези, които пренасят отнякъде нанякъде онова, което смятат за ценно. И заради това може би стана дума за онова, което Вие нарекохте магия. Това е нещо осъзнато. Аз го обичам.

Веселин Методиев: *Градските хора винаги...*

от стр. 3

Може ли да се сведе до две думи?

Да, щастлив и свободен. Така ме нарече водещият на предаването по БНТ „Моят плейлист“ Васил Върбанов. В края на предаването спорехме коя е най-хубавата песен на Клептън. Аз му казах, че е „Old Love“, а за него била „Bad Love“. Той ме погледна и ми каза: „Вие наистина сте щастлив и свободен“. Защото живея в този свят на свобода и щастие. И когато освен в музиката, можеш да минеш през текстове и да се усетиш пак свободен и пак щастлив, ей Богу...

Как попаднахте насред това щастие?

Това беше голям подарък от Михаил Неделчев... През 2020 година бате Мишо ме подтикна да напиша текст за научно съобщение, което да прочета на конференцията, посветена на „Златороз“. И от текст за конференция стана цяла книга.

И кои са най-щастливите Ви открития?

Ще го дефинирам кратко. За мен е откритие за онова време, но е част и от това, което сме днес. Аз вярвам, че истинските български патриоти са европейци. Убеден съм в това. И намерих толкова много аргументи в полза на тази кратка дефиниция, защото тези момчета и мъже наистина са ценели българското и европейското, взети заедно. Вярно е, че понякога тръгват да търсят някакви уникални българки неща, които доказват, че българите сме с нещо много по-различни от другите, докато Боян Пенев казва: „Най-хубаво е все пак да вземем нещо от германеца, от англичанина“. Те все пак търсят отговорите вътре в рамките на европейската цивилизация, бидейки наистина патриоти, страдайки за България, за българската кауза, загубена в Първата световна война, тази злощастна териториална кауза. Затова ги виждам като български патриоти, които са европейци.

Как обаче се справяте с едно обективно противоречие? Огромното мнозинство от авторите на философски, социални и политически текстове в „Златороз“ са или убити, или поне съдени от Народния съд, или маргинализирани, след като биват употребени в началото на отечественофронтовския режим, както става с Петко Стайнов и Венелин Ганев например. Целият този пласт от личности между 1944 и 1948 г. изведнъж изчезва. Това е много трудно за обяснение днес. Вие многократно настоявате, че в „Златороз“ патриотизмът е бил равен на европеизма, че става дума за просветени европейски патриоти и т.н. Въпросът е обаче, че не малка част от тях са обявени за „фашисти“. Това е почти цялото т.нар. „трето поколение“, изпратено в трета група. Превръщат се в „бивши хора“. Как днес се доказва, че тези либерални, градски, десни хора всъщност не са фашисти, не са военнопредстъпници? Защото при някои от тях може да намерите текстове, в които се възхищават от силния водач, от реда в хитлеристка Германия, от германското оръжие и т.н. Но ето, Йордан Бадев, който подкрепя Германия във войната, силно се възмущава от тоталитарната германска култура. Това как се обяснява?

Много трудно се обяснява. И според мен трябва да се разпадне поне на две-три полета. Аз ще направя такъв опит сега през пример, взет от област, която обичам. Външен пример, не български. Има една песен на Питър Грийн – китарист на „Fleetwood Mac“, починал миналата или по-миналата година – „The man of the World“, която Ерик Клептън прави в своите Lockdown Sessions. Много я харесвам тази песен. Питър и Ерик са били приятели. И Ерик прави песента... Всъщност той прави две песни на Питър Грийн. Другото известно парче е в изпълнение на Карлос Сантана – „Black Magic Woman“. Когато преди време натиснах копчето в колата да пусна на моя син „The man of the World“, за да я слушаме по пътя (пътувахме заедно в провинцията), той като видя заглавието, което се изписа, каза: „Е, това са тези твоите хора от „Златороз“, нали?“. Тоест *The man of the World* – човекът на света, ние – хората, големият човек, героят – всичко това е дълбоко вкарано във философията на XIX век, в някаква степен в хегелианството. В основата си то е нещо, което днес можем да наречем глобалистко. И хората от „Златороз“ са се вълнували от тези неща. Те не са се вълнували от силния човек, разбираш като диктатор, това дори ги е отвращавало. Но те истински са мислили върху такива проблеми – как се става *The man of the World*, как работи този модел, като същевременно останеш български патриот. Защото все пак това е колизия. Понякога те разколебава. Превръща се в особен вид търсене. Мисля, че и днес има подобни духовни терзания, в които търсим подобни отговори. Аз самият на

Веселин Методиев

моменти разпитвам себе си. Дали аз съм англофил, защото обичам „Манчестър Юнайтед“ и Ерик Клептън, или съм германофил, защото обичам Бетовен? И каква е тази глупост изобщо с това „филстване“? Не обичам ли все пак някакъв голям модел, към който се чувствам принадлежен? От кой свят съм? Ами *The man of the World* ще да е някъде отговора, въпреки че сме патриоти и знаем, че тази мечта по Охридското езеро е убийствена за българската политика на XXI век. Именно тези амплитуди, разбутали обществото през XIX век, глобализират нашия свят идеологически – през различни идеи, които влезли у нас след Първата световна война. Затова част от тези идеи, включително италианският фашизъм, ще намерят допир до някакви струни в духовността на интелигенцията. Защото те чуват тези неща и ги свързват с такива абстрактни, глобалистски идеи. Те си казват, че светът върви в тази посока, няма къде другаде. Не вникват много в спекулацията с тези идеи. Не ги виждат в своята политическа практика. Те ги възприемат по-скоро абстрактно и заживяват с част от тях. Има ги в много текстове. При Янко Янев е безспорно, но не само при него – тази идея за човека, който е над политикотериториалните въпроси. И това как се дефинира днес? Сега ние за кого сме? Срещу кого сме, като има война и трябва да теглим много ясна, дебела окопна черта: едните сме отсам, а другите оттамък. Не можем да сме между чертите, нали? То е съвсем ясно. И когато ще пресечем едната черта, трябва да се доуточним: добре, тук всички имаме ли съгласие да живеем по този начин или не? Всички сме против войната. Оказа се, че и комунистите били против войната. И русофилите. А сега изведнъж казва: ама не е точно така. Чета разни текстове от хора, които подписаха подписка – пък леви, пък русофили, все миролюбци... Казват: Ама не е черно-бяла картината. Еее, хайде сега! Ние сме се разделили. Няма как да попаднем между двете линии.

Дори се лансира тезата за „неизбежната“, пък даже и „справедлива“ война. Оказва се, че войната срещу Украйна се води по някаква историческа необходимост. Иначе всички сме против войната, но понякога тя е извинима, щом е „справедлива“. И започват уточнения, еквилибристики...

А истинският въпрос е друг. Той е вълнувал градските хора отпреди 1944 г. и изобщо всеки човек с въображение. Дали това въображение ще роди стих или белетристика, дали ще роди музика – няма значение. Това въображението на *The man of the World*, което е някакъв център. Защото иначе не може. Въображението не може да се побере, по смисъла на Цветан Стоянов, в една котловина. Няма как. В котловината се побират други неща – тарикалът, хитростите... Градските хора, в това число българските градски хора, винаги надскачат котловините. Защото градският човек, за разлика от селския, не се пази вътре в патриархалната среда. Той излиза сам и започва да носи отговорност. Носейки тази отговорност, се появява *The man of the World*, защото това е съвсем естествено. И ей Богу, аз им завиждам на онези междувоенни хора, защото нямам такова въображение, но се досещам как се случва. Иначе не мога да си го измисля. Мога само да се радвам, като го установявам. Мисля, че Питър Грийн с тази песен, с нейното заглавие, ми помогна много.

Трябва ли да публикуваме отново наследството на бащите си? Защото онова, което Вашата книга прави, е да изгражда или по-скоро да конструира интелектуални генеалогии. Възвръщането на паметта за хората на „Златороз“ ще хвърли мост към следващите градски българи.

И да не забравяме, че има една група от други българи от 60-те години, чийто ярък представител е Георги Марков. Те със сигурност са елемент от тази общност, обаче са останали сякаш изолирани и без връзка с предишните поколения заради забраните. Как да се свържат те с предходниците си, като е било забранено дори да признаят, че ги познават, че са ги чели! Това е абсурдна ситуация. А пък тези, които са най-близко до тях, рано са умрели. Тези хора в едно старо интервю съм наричал „будителите“. Тогава ме питаха: „Кои са българските будители?“. Отговорих: „Джон Ленън и Пол Макартни“. Журналистите бяха недоволни, че говоря за чужденци и пак питат: „Кажете имена на българи“. И аз им казах: Георги Марков и Цветан Стоянов. Те са безспорни будители. Който като млад се е зачитал в техните текстове, е бил възхитен. Всеки е със своята си съдба, със своя си път. Сигурно има още хора, в които можем да се вгледаме. Има една особено трагична група на компромисните персонажи – децата на „фашистите“. Защото и сред тях има група от силни таланти. А има и трета група, която съвсем сигурно е маргинализирана, но тя е пренесла паметта за хората на „Златороз“. Разказвали са за тях възрастни – на много малък кръг близки хора. Например моят баща по трънска линия беше добре запознат с Есто Везенков и ми разказваше за него разни неща. Аз не познавах Есто Везенков изобщо. Никога не съм се запознавал с този човек, но като се зачетох в текстовете му, се сетих за баща ми. Този семеен разказ си върви и много хора са препредавали тези идеи. Играли са ролята на трансмисия... Днес има хора, които нямат лични връзки с онова време. Те научават за това от други семейства, от книги, от други места. Обаче самите те интелектуално са внуци на хората от „Златороз“ и ние трябва може би да им кажем: „Ей, внуците, елате да пием заедно кафе. Дайте да видим какво става, да го обсъдим заедно!“.

...Да се запознаем заедно с вашите дядовци.

Точно така. Защото тук отвъд личните свързаности функционира нещо друго. В речника на комунизма на Робърт Сървис е включена статия за панелната кухня на социализма, написана от един италиански историк. Там много точно е описано нещо, което аз съм живял. Кухнята се оказва мястото, където се води важният разговор, който е дълбок, същински, смислен и през който са преминавали идеите. Той е тягостно затворен, но е дал шанс все пак нещо да остане в паметта на новите поколения. И това е смисълът на кухнята. Разбира се, реалното място може да е холът. Важна е метафората, чрез която се описва пространството, където се водят затворените разговори, за да не те чуе някой. Майка ми казваше на баща ми: „Стига си приказвал, имаш деца!“, а той отвръщаше: „Комунистите ще си отидат след шест месеца“. Господ беше добър, той доживя да види как си отидоха комунистите, видя и после какво стана... Но това не е било само у нас, а в стотици хиляди български семейства. И навсякъде се е носила памет – тук за Есто Везенков, там за Шейтанов, оттамък за друг.

Последният ми въпрос е свързан със заглавието на книгата. Колко дързък е този диалог между „Книга за българите“ на Петър Мутафчиев и Вашата „Книга за модерните българи“?

Никога няма да мога да напиша *Книга за българите*. Не мога да си представя, че ще бъда толкова дързък, за да кажа: „Ето това сме ние, българите“ – с тези и тези елементи. Книгата на Мутафчиев е трябвало да бъде от 32 глави, той е успял да напише само шест. Мисля, че мога и ще правя опити да размишлявам върху историята на българските интелигенти. Бих се нагърбил с такава задача и книгата ми е част от нея. Мисля, че „Бит и душевност на нашия народ“ на Иван Хаджийски е разказ за аграрния българин, а градският българин е останал встрани. Често казват: „Ние сме такива защото...“. И започват цитати от Иван Хаджийски. Това ми се струва некоректно. Освен това общият знаменател „българи“ винаги е двусмислен. Има едни българи, има и други българи. Сред градските българи мен ме вълнува този патриотичен, европейски, цивилизационен модел на мислене и поведение. „Книга за модерните българи“ се появи точно за това. Четяцията

човек е интелигент и той ще си намери вътре роднинство с някой от тези автори, в това нямам никакво съмнение. И това е прекрасно! Да видиш сродна душа, която се е мъчила от някакви неща през 1928 година, или 32-ра година... И ти днес я разпознаваш като своя.

Разговора води ПЛАМЕН ДОЙНОВ